

ONOMÀSTICA TRADICIONAL DE LA SETMANA SANTA IL·LICITANA

Joan CASTAÑO GARCIA

En els últims deu anys les manifestacions públiques de la Setmana Santa a Elx (és a dir les processons penitencials, les cofraries [confraries] i germandats que les organitzen i els passos o civeres que mostren, mitjançant grups escultòrics, els diferents moments de la passió, mort i resurrecció de Jesucrist), han experimentat, al nostre parer, un excessiu i desmesurat desenvolupament. En aquest curt període de temps s'hi han triplicat les cofraries existents i han sigut creades noves processons i noves imatges amb advocacions i denominacions estranyes a la nostra cultura i tradició. Tot això ha donat lloc a un trencament quasi total de l'estructura tradicional de la Setmana Santa elxana, organitzada —si més no, des del segle XVII— pels antics gremis de la població i, posteriorment, per les agrupacions laborals que els substituïren.

Naturalment aquesta ràpida evolució també ha alterat notablement el sistema onomàstic popular existent a Elx per a designar i identificar els diferents passos penitencials. Sistema que estava format amb noms senzills i breus que, com veurem, solien distingir un pas d'un altre per algun element secundari de l'esce-na passional representada, per algun element ornamental del tabernacle o per alguna breu referència al moment simbolitzat. Mai, però, no feien servir el nom evangèlic complet, —que sí era recollit, en castellà, en les denominacions oficials de les respectives cofraries.

No obstant això, la situació actual ens sembla prou greu perquè, no solament s'ha deixat de banda aquest sistema onomàstic tradicional, sinó que les cofraries i germandats de nova creació, buscant models foranis, fonamentalment andalusos, reben noms barrocs i complexos que molt poc —o res— tenen a veure amb la història il·licitana. I, per altra banda, les cofraries tradicionals, contagiades per la nova moda, han començat a canviar les seues denominacions clàssiques per altres que segueixen la línia apuntada. És per això que ens ha semblat d'interés replegar aquest conjunt onomàstic tradicional a què feiem referència, abans de la seua definitiva desaparició de la memòria col·lectiva il·licitana.

Hem d'assenyalar que, fins els anys setanta del nostre segle, el nombre de passos penitencials es mantenia estable i abastava tretze moments passionals

perfectament clars. Aquests passos prenen part en la processó general de cofraries del Divendres Sant segons l'ordre fixat en 1864 pel bisbe d'Oriola, i que no era altre que el propi de la passió i mort de Crist. D'altra banda, altres quatre cofraries portaven les seues imatges en altres tantes processons anteriors o posteriors a la ja esmentada. Tots aquests passos eren identificats popularment pels il·licitans dins del seu sistema onomàstic que passem a enumerar¹.

*Pas de la burreta*². Nom popular de l'entrada de Jesús a Jerusalem el diumenge de rams. Aquesta imatge fou creada en els anys quaranta del nostre segle, encara que la processó dels rams, d'origen litúrgic, es venia celebrant a Elx des d'antic. El nom prové, lògicament, de l'ase en què apareix pujada la figura de Crist, segons ens relata l'evangeli. Com es pot comprovar, ací el castellanisme «burreta», habitual en la parla col·loquial, ha desplaçat a ase o somereta.

*Pas de la Samaritana*³. Moment en què la dona samaritana dóna aigua a Jesús. Cofraria fundada en l'any 1864 pel gremi de carnisseres.

*Pas de l'hort*⁴. Oració de Crist a l'hort de Getsemaní. Cofraria fundada en el 1854 per l'agrupació d'hortolans. El pas ens mostra Jesús orant en l'hort que, donades les característiques del gremi organitzador, apareix format per una palmera natural i altres arbres fruiters propis de la comarca: magraner, olivera, taronger i llimoner.

*Pas del gall*⁵. Cofraria creada el 1865 entre els escolars il·licitans i que, posteriorment, passà a dependre de l'agrupació de comerciants. La civera processional ens mostra les figures de sant Pere en el moment de la seua negació davant de la criada de Caifàs. L'escena es completa amb una columneta on apareix el gall del relat evangèlic que, com veiem, dóna nom popular al pas.

*Pas de la columna*⁶. Aquest pas formava part de la primitiva Setmana Santa il·licitana, ja en el segle XVII. Posteriorment passà a dependre del gremi de la construcció. El nom popular prové de la gran columna de marbre on apareix nugat Jesús mentre és assotat per dos botxins.

*Pas del balconet*⁷. També formava part de les primitives processons il·licitanes i, posteriorment, passà a mans del gremi dels forners. El seu nom popular prové del balconet daurat darrere el qual apareixen les figures de Jesús, Pilat i un soldat romà. La imatge de Crist està vestida amb una capa roja i porta en les seues mans la canya que, segons l'evangeli, donaren a Jesús com a senyal de burla. És per això que aquest pas també és conegut com el del *Crist de la vareta*.

*Pas de la Verònica*⁸. Cofraria fundada en 1945 per l'agrupació lírica local *Coral Illicitana*. Ens mostra la Verònica amb el vel on, segons la tradició, quedà imprès el rostre de Jesús, en eixugar-li aquesta el suor i la sang.

*Pas de la caiguda*⁹. Cofraria creada en 1864. El pas ens mostra Crist caigut sota el pes de la creu; Simó de Cirene que l'ajuda; un botxí que estira un cordell nugat al coll de Jesús; i un soldat romà.

*Pas de sant Joan i la Mare de Déu*¹⁰. Fundada en 1862 per alguns llauradors

d'Elx; en els anys quaranta del nostre segle passà a dependre d'Acció Catòlica; i, actualment, d'alguns fabricants de sabates il·licitanes.

*Pas del Natzareno*¹¹. Antiga imatge de Crist amb la creu al muscle que era portada en processó pels llauradors il·licitans.

*Pas dels estudiants*¹². Germandat creada en 1954 i que porta en processó — només el Dimecres Sant— una figura de Crist crucificat. En aquest cas, el nom popular prové dels creadors de la germandat, un conjunt d'estudiants il·licitans.

*Pas de la creu*¹³. Imatge de Crist crucificat que ja prenia part en la primitiva Setmana Santa il·licitana.

*Pas del Crist de Zalamea*¹⁴. Cofraria creada en 1965 i que porta en processó una petita imatge de Crist crucificat.

*Pas del descendiment*¹⁵. Cofraria creada en 1856. Ens mostra l'escena del davallament de la creu de Crist mort.

*Pas del sepulcre*¹⁶. Germandat creada en 1852. Ens mostra la figura de Crist mort dins d'una urna de cristal que representa el seu sepulcre i que dona nom al tabernacle.

*Pas de la Mare de Déu de les bombes*¹⁷. Aquesta cofraria estava formada pels nobles de la població que portaven la figura de la Dolorosa —la seua patrona— des d'antic. En 1898, en estingir-se aquesta classe nobiliària en la població, es féu càrrec de la cofraria l'ajuntament d'Elx. La imatge de la Mare de Déu, coberta amb un gran mantell negre, mostra en les mans el seu cor travessat per les set espases simbòliques o dolors. La civera s'adorna amb nombrosos globus o bombes de cristal amb llums, d'on prové el peculiar nom popular d'aquest pas.

*Pas del ressuscitar*¹⁸. Imatge de Crist ressuscitat eixint del sepulcre. Pren part en la processó del diumenge de glòria des de l'any 1959, ja que fins aquesta data només era portada la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció, patrona d'Elx.

Com veiem, el sistema onomàstic tradicional defuig, contràriament al que s'intenta crear actualment, de noms complexos. Els il·licitans solien identificar els passos, generalment, mitjançant referències a elements secundaris dels moments passionals representats, —bé objectes inanimats (columna, balconet, vareta, sepulcre),— bé sers vius (vegetals: hort; animals: burretta, gall). O, fins i tot, referint-se a alguns elements ornamentals o decoratius del tabernacle que destacaven de la resta (bombes). En un últim apartat cal incloure aquells passos que, amb la brevetat pròpia del conjunt, prenen la denominació de la pròpia acció evangèlica («Natzareno», Verònica, caiguda, descendiment...).

Creiem, per tant, justificada a bastament la tasca de recollir i intentar mantenir el conjunt onomàstic tradicional de la Setmana Santa il·licitana com una part més de la creació popular i comunitària de la població, com una part destacada de la seua forma de ser. Tanmateix, en aquest cas, com en molts altres, hem de declarar-nos prou pessimistes davant de les fortes influències estranyes i de l'oblit —gairebé diríem menyspreu— sistemàtic de la cultura pròpia a l'hora

d'estar present en les noves creacions de la població. Només podem esperar que les gents, com han fet en altres ocasions, simplifiquen, mitjançant l'ús, aquests complexos noms i tornen a apropar-se al seu propi sistema onomàstic popular.

Notes:

1. Algunes notícies sobre la història de la Setmana Santa il·licitana poden veure's en Juan GÓMEZ BRUFAL. «Notas históricas sobre la Semana Santa ilicitana». *Boletín de Acción Católica*, núm. 20. Elx, 15 d'abril de 1946. Pere IBARRA I RUIZ. *Historia de Elche*. Alacant, 1895, 321-322 [Hi ha una edició facsímil feta a Elx, col. «Papers d'Elx», núm. 1, 1982]. Alejandro RAMOS FOLQUES. *Historia de Elche*. Elx, 1970, 255-259 i 282-285. [Hi ha una segona edició augmentada feta a Elx, 1987].

2. Per a permetre la comparació entre els noms populars i els noms oficials de les confraries, inclourem, en nota, aquests últims. Així, l'agrupació passional esmentada rep el nom de *Cofradía de Jesús Triunfante*.

3. *Cofradía de la Samaritana*.

4. *Cofradía de la Oración de Jesús en el Huerto*.

5. *Cofradía de la Negación de San Pedro*.

6. *Cofradía de la Flagelación de Nuestro Señor Jesucristo*. A partir de l'any 1979, aquesta confraria es féu càrrec de diversos passos i canvià el seu nom oficial pel de *Fervorosa Hermandad de Nazarenos de la Flagelación y Gloria*.

7. *Cofradía del Ecce-Homo*.

8. *Cofradía de la Santa Mujer Verónica*.

9. *Cofradía de la Caída de Nuestro Padre Jesús*.

10. Enguany, el 1989, i sense cap justificació, aquesta confraria anomenada oficialment *Cofradía de San Juan y la Virgen*, ha canviat el seu nom pel de *Venerable y Fervorosa Cofradía de María Santísima del Amor Doloroso y de San Juan Evangelista...*

11. *Cofradía de Nuestro Padre Jesús Nazareno*.

12. El nom oficial d'aquesta germantat resulta ser una excepció respecte a les restants. Des de la seua creació adoptà la denominació pomposa de *Hermandad de la Real, Muy Ilustre y Venerable Cofradía de los Estudiantes de la Preciosísima Sangre de Nuestro Señor Jesucristo*, encara que el poble, com veiem, aviat simplificà aquest complex apel·latiu.

13. *Cofradía del Santísimo Cristo de la Misericordia*.

14. *Cofradía del Santísimo Cristo de Zalamea*.

15. *Cofradía del Descendimiento*.

16. *Hermandad de los Caballeros del Santo Sepulcro*. Actualment s'inclou dins de la confraria de *Flagelación y Gloria* que hem esmentat anteriorment.

17. *Cofradía de la Virgen de los Dolores*.

18. *Cofradía de Cristo Resucitado*. Actualment, també s'inclou en la confraria de *Flagelación y Gloria*.